

УДК 336.711(4)

Музичка О. М.

Львівська комерційна академія

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВНОЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ БАНКУ

Висвітлено специфічні особливості функціональної побудови кооперативної бізнес-моделі банку. Враховано внутрішні характеристики і зовнішні прояви, які дозволяють забезпечити її антикризову стійкість. Окреслено перспективні напрями розвитку сучасної фінансової системи на основі врахування принципів та переваг кооперативної бізнес-моделі банку.

Ключові слова: кооперативна бізнес-модель банку, кооперативні принципи, фінансова стабільність, прибутковість, капіталізація.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза обумовила необхідність переосмислення базових принципів ведення банківського бізнесу в напрямі зміцнення акцентів на зважений підхід до забезпечення прибутковості, який базується на підтримці необхідного рівня ліквідності при мінімізації ризиків, що є висхідною умовою функціонування кооперативних банків. Європейський досвід функціонування кооперативних структур засвідчив очевидні переваги такої бізнес-моделі організації бізнесу з позиції опосередкованого впливу фінансової кризи на їх діяльність в порівнянні з акціонерними установами. Фінансово-економічні показники діяльності європейських кооперативних банків в умовах кризи показали надійність такої системи функціонування установ, оскільки вони не зазнали суттєвих втрат, зберегли фінансову стабільність і не потребували широкомасштабної державної підтримки, на відміну від банків інших форм власності. З огляду на це, важливим є дослідження актуальних питань організації діяльності кооперативної бізнес-моделі банку в контексті її антикризової стійкості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні аспекти розвитку кооперативного банківського сектору, підвищення ефективності його функціонування та економічної інтеграції з іншими установами в сучасних умовах розкрили у своїх дослідженнях такі вітчизняні економісти, як Г. І. Башнянин, А. Г. Драбовський, В. В. Іжевський [1], Ю. Я. Лузан [2], В. В. Апопій, С. Г. Бабенко, Я. А. Гончарук [3], дослідники Національного банку України, Міністерства фінансів України, Міжнародного валютного фонду, Європейської асоціації кооперативних банків та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи відсутність практичного досвіду функціонування кооперативної бізнес-моделі банку у вітчизняній практиці та очевидні її переваги з огляду на світовий досвід, висвітлення даних проблемних аспектів має науковий та практичний інтерес.

Мета статті. Головною метою дослідження є обґрунтування основних принципів забезпечення антикризової стійкості кооперативної бізнес-моделі банку та висвітлення пріоритетних напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення організаційний аспект функціонування європейського кооперативного банківського сектору можна охарактеризувати як «спільність з розмаїттям», тобто наявність комплексу базових

принципів, загальних для всіх банків, з одночасним існуванням відмінностей в окремих сферах діяльності, зокрема у функціях менеджменту [4]. Така особливість впливає з того, що основною місією кооперативних банків є сприяння економічним інтересам їх членів, які водночас виступають клієнтами цих установ. Кооперативні банки досягають цієї мети пропонуючи якісні продукти та послуги за привабливими цінами з урахуванням можливості максимізації вигоди для клієнта, і тим самим суттєво впливають на банківський ринок продуктів і послуг, що дозволяє їм підтримувати економічну і соціальну інтеграцію у суспільстві. Про масштабність розвитку кооперативного банківського сектору засвідчують дані річного звіту Європейської асоціації кооперативних банків (ЕАСВ) за 2012 р., згідно з яким, чисельність установ-кооперативних банків становила близько 4000, зокрема 72 000 філій, які обслуговували понад 216 мільйонів клієнтів [5].

Сучасна світова практика функціонування кооперативних банків виділяє низку характерних рис, притаманних кооперативним банкам, до яких належать:

- достатній рівень капіталізації та фінансової стійкості;
- специфіка побудови бізнес-моделі, яка полягає у формуванні власності за рахунок членських внесків учасників банку і є менш чутливою до коливань в економіці;
- сформованість антициклічної поведінки і внутрішніх схем гарантування вкладів;
- відлагодженість механізму контролю (за принципом «знизу-вверх»);
- демократизм менеджменту, який базується на активній участі їх членів у прийнятті управлінських рішень.

Рис. 1. Внутрішні характеристики та зовнішні прояви кооперативної бізнес-моделі банку

Загалом, такі відмінні характеристики зумовили стійкість кооперативної бізнес-моделі впродовж кризи і забезпечили доволі сильні конкурентні позиції у сфері національних заощаджень і кредитування. Звітні показники Європейської Асоціації кооперативних банків свідчать, що за 2003-2011 рр. у європейських кооперативних банків середня прибутковість капіталу становила 7,5%, тоді як для інших банків – 5,7%, тобто була значно вищою [5]. Характерні риси, притаманні кооперативній бізнес-моделі банку наведені на рис. 1.

Таким чином, принципи функціонування кооперативної бізнес-моделі банку впливають із її специфічних особливостей, до яких належать наступні:

1. Членський вплив. Кооперативні банки є власністю їх членів, які є приватними особами, значимість яких визначається не лише виходячи з інституту власності, але й, невід'ємності елементного складу структури управління. Повноваження, що надаються членством засновані на принципі «один член – один голос», а не пропорційно розміру частки власника в банку. Це також означає, що члени не можуть накопичувати голоси шляхом купівлі акцій на ринку, а отже, право власності є широко диверсифікованим: жодна особа чи група осіб не в змозі займати контрольні позиції, однак це не створює серйозних проблем. Іншою помітною перевагою такого членського впливу є впровадження консенсус-орієнтованого підходу в управлінні, який не дозволяє акцентуванню уваги лише на одній із зацікавлених сторін, як це має місце в акціонерній моделі. Члени мають різні статуси і належать до різних соціальних груп. Це виступає орієнтиром стратегічного розвитку з урахуванням ризик-орієнтованого підходу і дозволяє забезпечити стабільну банківську діяльність, сформувати належну методичну базу для оцінки кредитоспроможності та ризиків клієнтів на місцевому рівні.

2. Пріоритет інтересів клієнтів. Саме інтереси членів, а не зовнішні акціонери знаходяться в центрі бізнес-стратегії кооперативних банків. Кооперативні банки часто керуються елементом «соціальної місії» та акцентують увагу на тому, що вони не прагнуть максимізувати прибуток, а швидше, максимізувати вигоду для клієнтів [4]. В кінцевому підсумку, повнота задоволення потреб клієнтів для кооперативних банків проявляється у співвідношенні частки ринку і фінансових показників.

3. Стабільність бізнес-моделі і прибутку. Членська власність формує стійку бізнес-модель, орієнтовану на сталий розвиток роздрібних банківських послуг зі стабільним і помірним рівнем прибутку, що дозволяє підтримувати на належному рівні ліквідність і якість активів. Структура та знання місцевої клієнтури сприяє диверсифікації ризиків на користь кооперативних банків. На відміну від акціонерних установ, підвищення прибутковості капіталу не є пріоритетом чи домінуючою бізнес-ціллю їх діяльності. Особливістю кооперативної моделі банку є відсутність акцентів на максимізації вартості банківського бізнесу. Типовий кооперативний банк прагне максимізувати вигоду в інтересах своїх членів (які водночас є клієнтами). Як і в решті банків, підвищення рівня прибутковості діяльності є необхідною умовою для захисту від ризиків, фінансування потреб розвитку і забезпечення буфера для несприятливих умов. Проте, для кооперативних банків прибуток не є самоціллю, а необхідною умовою для подальшого зростан-

ня, тобто засобом для досягнення цілей розвитку, а не власне кінцевою метою.

4. Достатня капіталізація, високий рейтинг і низька вартість джерел поповнення капіталу. Кооперативні банки несуттєвим чином розподіляють прибуток, вносячи його до резервного фонду, хоча члени іноді можуть голосувати за обмежений розподіл прибутку (тим не менш, окремі банки платять дивіденди і ввели обмежені схеми лояльності для своїх членів). Таким чином, кооперативні банки є одними з найбільш висококапіталізованих інститутів в Європі в результаті їх унікальної моделі і структури власності. Усвідомлення того, що фактично сформований капітал не може бути заміненим за рахунок зовнішніх джерел в умовах фінансової нестабільності стимулює менеджмент банку зважено підходити до ризику. Саме дією цього фактора частково пояснюються відносно стабільні показники діяльності кооперативних банків під час кризи і у посткризовий період.

Тим не менш нові посилені вимоги до капіталу стали викликом для кооперативних банків. Причина у складнощах доступу до ринків капіталу шляхом випуску нових акцій і залучення капіталу зовні, на відміну від акціонерних установ. Історично склалося так, що кооперативні банки переважно опиралися на нерозподілений прибуток як основне джерело поповнення капіталу [4]. Ще однією важливою їх особливістю є те, що існуючі члени не можуть вилучити капітал з банку і отримати його для себе, оскільки він належить безпосередньо банку та є фондом, який управляється в інтересах існуючих й потенційних членів.

Нові вимоги щодо ліквідності з урахуванням вимог Базель III також активізували попит на заощадження і депозити. Фінансова криза призвела до ширшої проінформованості серед громадськості щодо відмінностей в профілях ризиків між різними видами банків, тому у її розпал кооперативні банки розглядалися як безпечний притулок для депозитів [6, 7].

5. Близькість до клієнтів та розширена мережа філій. Великі філіальні мережі полегшують мобілізацію і збереження відносно дешевих джерел фінансування, за умови, що їх ставки за депозитами є конкурентоспроможними з тими, які пропонуються на ринку банківських вкладів. Місцеві чи регіональні кооперативні банки часто є частиною інтегрованої структури з широкими вертикальними і горизонтальними зв'язками (наприклад, Rabobank, OP-Pohjola і, в деякій мірі, Credit Agricole і Credit Mutuel). Ці установи централізували надання своїх послуг, особливо в тих сферах, де переваги економії від масштабу мають велике значення.

Вищезазначені особливості дозволили кооперативним банкам зберегти фінансову стійкість в умовах фінансової нестабільності та забезпечити конкурентоспроможність з акціонерними банками. В даному контексті розглянемо специфіку розподілу фінансових ресурсів на основі проведення порівняльного аналізу 3 видів установ: ісламських, кооперативних та акціонерних банків.

Як ісламські, так і кооперативні банки є депозитними установами, де вкладники можуть поповнювати кошти на рахунках чи їх знімати на вимогу, або за певних умов, залежно від умов договору. Вони, як і звичайні комерційні банки, є фінансовими посередниками. Крім цього, основна схожість між ісламськими і кооперативними банками полягає у тому, що у них чітко передбачений механізм розподілу ризиків. У ісламському банку,

розподіл ризиків дуже помітний: вкладники із значною кількістю рахунків отримують пропорційну частку доходів банку, мінус операційні витрати та інші витрати (за винятком, непроцентних витрат). Такий дохід є диверсифікованим, має тенденцію до коливання і може бути негативним. У кооперативного банку, вкладники отримують відсотки за своїми рахунками, а також дивіденди, які залежать від доходів банку за вирахуванням операційних витрат та інших витрат (в даному випадку й процентних витрат). Така дивідендна віддача також має тенденцію до коливання, хоча зазвичай не опускається нижче процентної ставки. Для цього представимо фінансові показники діяльності звичайного комерційного, кооперативного та ісламського банку. Кожна установа має сукупні активи (A), депозити (D), капітал (K), валовий дохід (R) і операційні витрати (C), процентну ставку за депозитами (i), частку чистого прибутку ісламського банку, яка виділяється вкладникам (x).

У простому випадку, коли банк генерує достатній прибуток та забезпечує виконання своїх зобов'язань відрахування з прибутку ігноруються. Механізм виплат акціонерам і вкладникам наведений в табл. 1.

Таблиця 1

Виплати доходу вкладникам і акціонерам для різних типів фінансових установ

Бенефіціар	Звичайний комерційний банк	Кооперативний банк	Ісламський банк
Вкладники	$D*i$	$D*i + (R-C-D*i) = R-C$	$x*(R-C)$
Акціонери	$R-C-D*i$		$(1-x)*(R-C)$

Джерело: [8]

Для кооперативного банку вкладники тотожні з акціонерами, тобто виплати для вкладника-акціонера кооперативного банку дорівнюють проценту, який вони отримують плюс дивіденди. Їх загальний дохід залежить тільки від різниці між доходами установи і операційними витратами. Виграш для вкладників у ісламському банку залежить в точності від тієї різниці, яка зважується на їх частку чистого прибутку (x). За винятком цього коефіцієнта пропорційності, ризики, які розподіляються є однаковими для вкладників як кооперативних, так і ісламських банків. Вкладники звичайного комерційного банку отримують заданий процентний дохід і не приймають участі в розподілі ризиків. Таким чином, існують суттєві відмінності між кооперативними та акціонерними банками, обумовлені специфікою внутрішнього економічного механізму їх функціонування.

Отже, світова фінансова криза обумовила необхідність переосмислення та критичної переоцінки правил, принципів ведення бізнесу та бізнес-моделей в банківській сфері, зміщення пріоритетів в сторону забезпечення стабільності світової фінансової системи та відновлення довіри клієнтів до банківського сектору. Базельський комітет з банківського нагляду підвищив вимоги до рівня капіталу і ліквідності для банків в якості профілактичних заходів з метою зменшення ймовірності виникнення кризових явищ у майбутньому та орієнтації банківських установ на більш стабільні джерела фінансування, такі, як капітал і депозити. Поряд з тим, більш жорстке регулювання

і нагляд хоч і є необхідною передумовою для відновлення довіри клієнтів і підтримки фінансової стабільності, однак для запобігання фінансовим негараздам доцільним для перспективного розвитку фінансової системи є врахування основних наслідків фінансової кризи та поєднання кооперативних принципів. До них, на нашу думку, доцільно віднести (табл. 2).

Таблиця 2

Основні наслідки фінансової кризи та напрями розвитку сучасної фінансової системи

Основні наслідки	Напрями розвитку сучасної фінансової системи
Диференціація правил ведення бізнесу	Розвиток корпоративного управління та посилена увага до ризик-менеджменту
	Застосування компенсаційних схем у впровадженні стимулів
	Посилення нагляду і регулювання для банків та інших фінансових інститутів на міжнародному рівні
	Підвищення ліквідності і платоспроможності банків
Диференціація принципів ведення бізнесу	Стійкість урядових рішень і політики у питаннях: поступового переходу від державного втручання у розробці стратегій виходу з кризи, перегляду надзвичайних заходів у монетарній політиці, оподаткуванні та ліцензуванні
	Клієнтоорієнтованість
	Моральність та чесність
	Виважений підхід до ризику
Диференціація бізнес-моделей	Орієнтація на довгострокові перспективи замість короткотермінової прибутковості
	Ретельна увага до всіх зацікавлених сторін, а не лише до акціонерів
	Акцент на меншій кількості, але більшій доступності і прозорості продуктів і послуг
	Зосередженість на роздрібних банківських послугах
	Зменшення кількості великих фінансових конгломератів

Джерело [9]

Зміна принципів ведення бізнесу у фінансовому секторі сприятиме відновленню та підтримці фінансової стабільності банків.

Висновки та пропозиції. Криза наочно засвідчила переваги кооперативної моделі банківської діяльності. По своїй природі, кооперативні банки не орієнтуються на агресивні стратегії зростання, які суперечили б їх корпоративному управлінню та раціональному використанню капіталу. Отже, вони не розширюють свої масштаби «занадто широко, щоб збанкрутувати», залишаючись далеко від критичної фінансової межі з виваженим ставленням до ризику. Однак значимість кооперативних банків серед інших структур на ринку є помітною лише тоді, коли кооперативна банківська модель займає суттєву частку ринку, яка забезпечує успіх, конкурентоздатність й надійність.

Таким чином, головний висновок полягає у тому, що кооперативна бізнес-модель не є панaceaю для посткризового розвитку банківського сектору загалом, а лише життєздатною, міцною і паралельною альтернативою акціонерній моделі побудови банків. Поряд з тим, раціональне поєднання традиційних та кооперативних принципів ведення банківського бізнесу дозволить у перспективі забезпечити його антикризову стійкість та стабільний розвиток.

Список літератури:

1. Башнянин Г. І. Кооперативні системи: проблеми трансформації за умов ринкової транзиції / Г. І. Башнянин, А. Г. Драбовський, В. В. Іжевський. – 2009. – 414 с.
2. Лузан Ю. Я. Кооперативні банки – важливий фактор зростання аграрної економіки / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 95-97.
3. Споживча кооперація України. Кн. 1: Ринкова орієнтація споживчої кооперації України / [Анопій В. В., Бабенко С. Г., Гончарук Я. А. та ін.]. – Львів: Коопосвіта. – 1999. – 366 с.
4. Hans Groeneveld. The Cooperative Banking Model: Performance and Opportunities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.suerf.org/download/.../2groeneveld.pdf.
5. Європейська асоціація кооперативних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eurocoopbanks.coop.
6. Consultation paper: Strengthening the Resilience of the Banking Sector // Brussels, 16 April 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org>.
7. Co-operative banks in the new financial system [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.rabobank.com>.
8. Saeed Al-Muharrami and Daniel C. Hardy Cooperative and Islamic Banks: What can they Learn from Each Other? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.imf.org/external/pubs/ft/.../wp13184.pdf.
9. Heiko Hesse and Martin Čihák Cooperative Banks and Financial Stability [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.imf.org/external/pubs/ft/wp/.../wp0702.p.

Музычка А. М.

Львовская коммерческая академия

ОСОБЕННОСТИ И ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ КООПЕРАТИВНОЙ БИЗНЕС-МОДЕЛИ БАНКА

Резюме

Раскрыты специфические особенности функционального построения кооперативной бизнес – модели банка. Учтены внутренние характеристики и внешние проявления, которые позволяют обеспечить ее антикризисную устойчивость. Определены перспективные направления развития современной финансовой системы с учетом принципов и преимуществ кооперативной бизнес-модели банка.

Ключевые слова: кооперативная бизнес-модель банка, кооперативные принципы, финансовая стабильность, прибыльность, капитализация.

Muzychka O. M.

Lviv Academy of Commerce

FEATURES AND PRIORITIES OF COOPERATIVE BANK BUSINESS MODEL

Summary

Deals with the specific features of functional building cooperative business model of the bank. Considered the internal characteristics and external displays that provide its anti-crisis stability. Outlines promising areas of modern financial system based on accounting principles and benefits of the cooperative business model of the bank.

Key words: cooperative business model of the bank, cooperative principles, financial stability, profitability and capitalization.